

LLUÍS ESPINAL

GASTAR LA VIDA PELS ALTRES

Víctor Codina

Introducció

1. Qui era Lluís Espinal?
2. Pregàries a boca de canó
3. Amb quina Bolívia es troba Lluís Espinal?
4. Denúncia profètica
5. Optar per la vida
6. Una vida lliurada als altres
7. Passió i mort de Lluís Espinal
8. Una paràbola

Epíleg
Notes

Quan **Cristianisme i Justícia** decidí constituir-se en Fundació no dubtà a donar-li el nom de «Lluís Espinal». La seva trajectòria de preocupació per la justícia es féu ben palesa tant a Barcelona com a Bolívia. Però a més aquesta preocupació per la *justícia* era una inquietud ben integrada amb la *cultura* i l'*espiritualitat*. I justament aquests són els tres àmbits que la Fundació ha de treballar *integradament*.

Ens plau ara, en l'efemèrides del quinzè aniversari del seu assassinat per la dictadura boliviana d'aquell moment, de publicar una reedició, completament renovada, del segon Quadern de la nostra col.lecció.

Cristianisme i Justícia
Fundació «Lluís Espinal»

INTRODUCCIÓ

La figura de Lluís Espinal no és massa coneguda a Espanya, ni tan sols a Catalunya, on va néixer i viure fins que marxà cap a Bolívia.⁽¹⁾ En primer lloc, no resulta fàcil presentar la figura de Lluís Espinal a un públic que no tingui una experiència del Tercer Món.

Però potser la dificultat més gran vingui d'un altre condicionament. Espinal arriba a Bolívia el 68 i mor el 80. És el moment de major efervescència llatino-americana, on el poble resisteix a les dictadures militars que han anat imposant-se a tot el Con Sud i a d'altres països d'Amèrica Llatina. És el moment de l'auge de la teologia de l'alliberament, són els anys de les dues importants reunions de l'Episcopat llatino-americà a Medellín (1968) i Puebla (1979), temps de les lluites de Centre-Amèrica, de cops i contracops d'estat a Bolívia, és l'època mítica del Che, assassinat a Bolívia el 67.

Ara en la dècada dels 90, el panorama mundial ha canviat, sobretot amb la caiguda del socialisme real. Quasi no es parla ja de socialisme: el Neoliberalisme ocupa tot l'espai econòmic i polític, com a única resposta als problemes del món d'avui, com l'únic messies: "fora del mercat no hi ha salvació".

També Bolívia, com quasi tots els països d'Amèrica Llatina, viu un context diferent del que va viure Espinal. Des del 82 viu sota governs democràtics elegits pel poble. Des del 85 la seva economia es Neoliberal: estabilitat monetària, que deixa enrera les èpoques d'hiperinflació, promoció de la privatització econòmica, reducció de la despesa fiscal amb les consegüents retallades de l'Estat en salut i educació, reforma i modernització de l'aparell estatal...

També ha canviat el panorama eclesial: ja no som a la primavera postconciliar dels anys 60.

Afegim a aquest canvi de clima social i eclesial, la nova sensibilitat cultural que ha penetrat als països desenvolupats. La postmodernitat ha introduït una gran desconfiança vers els Grans Relats, vers gestes heroïques, vers paraules solemnes com Història, Llibertat, Revolució, Progrés... S'insinua un pensament "light", de petits relats, d'estetització de la vida, dins un ventall de valors "a la carta" per escollir.

En aquest nou context la figura d'Espinal pot semblar excessivament dura, ideologitzada, utòpica, intolerant. Serà que Lluís Espinal ja haurà passat de moda? Serà simplement un símbol del passat?

No obstant, tant a Bolívia com a gran part d'Amèrica Llatina constatem que la bretxa entre alguns pocs rics i les grans majories pobres creix cada dia més, existeix una gran corrupció pública, l'estabilitat econòmica no arriba a produir fruits de creixement i de desenvolupament humà, romanen els indicadors de pobresa: mortalitat infantil per desnutrició, manca d'escolarització, habitatge inhumà, desocupació. Segons informes del Programa de Nacions Unides per al Desenvolupament de 1994, Bolívia és actualment el tercer país més pobre de tota Amèrica Llatina, després d'Honduras i Haití. De 6,5 milions d'habitants 4,5 viuen encara en extrema pobresa.

Afegim a tot això que Bolívia pateix tots els problemes derivats del narcotràfic amb les seves seqüeles de violència, repressió, ingerència d'Estats Units per eradicar els cultius de coca, enfrontaments armats en les zones de producció de coca...

L'esclat mexicà de Chiapas i alguns casos similars en altres llocs demostra que la democràcia llatino-americana està en greu perill i que hi ha altres possibles llavors d'explosió violenta, per la desesperació popular. La violència armada s'aferma a Colòmbia amb les guerrilles i a Perú amb Sendero Luminoso.

Tot això fa d'Amèrica Llatina i de Bolívia en concret, un lloc complex i en tensió, on la figura de personalitats profètiques com Monsenyor Romero, Ignacio Ellacuría i Lluís Espinal, tenen encara una paraula a dir-nos.

A més de tot això, Espinal té una faceta molt peculiar, que el distancia del militant polític, de l'ideòleg de despatx o fins i tot del rector tradicional. Espinal és un professional de la comunicació, un home de relacions i de cultura, que usa la paraula i la imatge com a úniques armes per transmetre el seu missatge al poble.

En un moment que es valora la importància de la cultura i es parla d'inculturació de la fe en el món d'avui, Espinal apareix com un model d'aquest diàleg entre fe i cultura.

Perquè la cultura que Espinal promou és una cultura de la solidaritat i de la justícia, no una cultura tancada en uns petits cercles de privilegiats que viuen al marge del poble.

No hi ha a la vida d'Espinal separació ni paral·lelisme entre fe i justícia ni entre fe i cultura, com si la justícia pogués dispensar de la dimensió cultural i la cultura pogués posar entre parèntesis la justícia. En ell hi ha una profunda integració des de la fe entre cultura i justícia.

A Bolívia quan s'acosten les dates de l'assassinat d'Espinal, el 22 de març, organitzacions populars, sindicals, de barri, universitàries i educatives, els medis de comunicació social, organitzen esdeveniments per recordar la seva memòria. Espinal ja ha deixat de ser un patrimoni exclusiu de l'Església i s'ha convertit en propietat simbòlica de tot un poble. Nombrosos centres, organitzacions, escoles i col·legis, porten el nom d'Espinal.

Per tot això, malgrat les distàncies geogràfiques i històriques que ens separen d'Espinal, creiem que el missatge de la seva vida és vàlid als dos costats de l'Atlàntic. Un missatge qüestionant i perillós, perquè no basta recordar els profetes i construir-los monuments funeraris.

La pregunta que ara ens interessa de respondre és aquesta: qui va ser Lluís Espinal i quin missatge posseeix la seva vida per a nosaltres avui i aquí?

1. QUI ERA LLUÍS ESPINAL?

Lluís Espinal havia nascut al poble català de Sant Fruitós de Bages, prop de Manresa, l'any 1932, fill d'una família senzilla, treballadora, tradicional i cristiana. Una germana seva va ingressar al Carmel i el seu germà gran, Ignacio, a la Companyia de Jesús.

Després d'haver cursat el batxillerat a l'Escola de Roquetas (Tarragona), en Lluís va entrar al noviciat de la Companyia de Jesús de Veruela (Zaragoza) l'any 1949.

És difícil, a quasi 50 anys de distància, poder reflectir l'ambient d'aquells anys de la postguerra espanyola, anys de pobresa, d'una Església preconiliar, que veia en el Caudillo una espècie de salvador messiànic del comunisme i tot això enmig d'un clima d'austeritat, rigor moral i censura.

En el si d'una comunitat religiosa molt nombrosa i amb pocs espais per a la comunicació personal, Espinal destacava per la serietat de les seves conviccions, el seu lliurament total a la vocació religiosa. Els seus companys percebíem en Espinal una profunda vivència espiritual, una rica interioritat, la seva disponibilitat per servir i ajudar els altres. Era seriós, més aviat reservat, una mica tímid, exigent amb ell mateix, però amable amb els altres, alegre, vitalista, enginyós, amb fi sentit de l'humor.

Aviat va manifestar-se la seva sensibilitat artística i la seva gran facilitat per escriure i comunicar amb llenguatge brillant les seves experiències i conviccions. En els seus escrits Espinal hi abocava tota la seva rica personalitat. Home intel·ligent i ràpid, captava amb realisme els contrastos.

En acabar la seva etapa d'estudis de filosofia (1953-1956) a Sant Cugat del Vallès (Barcelona) va realitzar un llarg treball de llicenciatura sobre el problema del mal. Més enllà del tema acadèmic, hi havia una preocupació per afrontar una problemàtica real, tant a nivell de societat i d'Església. Certament en aquells anys Espinal era ja un crític del franquisme i del Nacional-catolicisme espanyol.

La seva sensibilitat estètica el portà a descobrir i traduir de l'anglès alguns poemes del poeta jesuïta anglès G. M. Hopkins, considerat avui dia com un dels precursors de la lírica moderna. ¿Va ser potser el seu amic i professor d'anglès Peter Hebbelthwhite, el futur escriptor i periodista britànic, qui l'inicià en aquest món poètic anglo-saxó?

Entre 1956 i 1959, ensenya literatura greco-llatina als joves estudiants jesuïtes a Raïmat (Lleida) i obté la llicenciatura de filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, amb una tesi sobre l'antropologia de Lucreci, en qui havia descobert un humanista existencial. Lluís prepara les seves classes amb gran responsabilitat i demostra una gran capacitat de treball.

Va estudiar la teologia amb molta profunditat entre 1959-63 a Sant Cugat del Vallès. Eren moments en els quals la vella teologia escolàstica llatina que s'ensenyava a Espanya començava a contrastar amb les línies teològiques aperturistes que ja s'iniciaven a Europa i de les quals, malgrat l'aïllament cultural, arribaven notícies a Espanya. Eren els anys de Rahner i Jungmann a Innsbruck, de Malvez i Schillebeckx a Lovaina i Nimega, de Congar, Chenu, Danielou i De Lubac a França, de nous corrents bíblics, patristics, litúrgics i pastorals a diversos centres

europèus. Era el temps de gestació del Vaticà II, amb tota la seva riquesa i ebullició. En aquells anys va ser un dels fundadors i iniciadors de la revista *Selecciones de Teología* que es manté fins avui dia i que ha estat un mitjà excel·lent perquè amplis sectors poguessin tenir accés a publicacions teològiques especialitzades de tot el món.

Ja aleshores va aparèixer el seu sentit crític enfront de la teologia tradicional que rebia a les aules de Sant Cugat. Mentre alguns dels seus condeixebles aprofitaven les classes per llegir i estudiar clandestinament altres matèries, Espinal ho feia públicament: en un gran faristol col·locava el llibre que llegia al marge de la classe, perquè fos evident que no li interessaven els cursos oficials programats. Espinal va ser sempre un home molt honrat, honrat amb si mateix, amb els altres i amb Déu, per reprendre el cèlebre títol de Robinson, *Honest to God*.

A poc a poc en Lluís s'anava revelant com un home autèntic, enemic de conxorxes i de mitges tintes. Ell acostumava a dir que havia nascut per ser sant o bandoler. Els que només veien en ell un home callat i reservat aviat quedaven desconcertats en percebre que darrera d'una aparent impassibilitat s'amagava el foc del geni. En Espinal, com a bon català, es donaven tant el seny com la rauxa.

Acabada la seva formació teològica i després de rebre l'ordenació sacerdotal, entre el 64-65 Lluís va estudiar a l'escola de periodisme i audiovisuals de Bèrgamo (Itàlia), depenent de la Universitat del Sacro Cuore de Milà. Van ser anys durs i densos, de gran treball i amb molta il·lusió, que marcarien de forma indeleble el seu futur ministeri. Col·laborà també en la direcció i muntatge d'una pel·lícula italiana sobre el condottiero Bartolomeo Colleoni. Als estius aprofità per visitar la Fimoteca de París.

L'any 1966, en acabar els seus estudis d'especialització va començar les incursions en el cinema i la TV: director de cine-clubs Mirador i Secuencia de Barcelona, crític cinematogràfic de la revista *Reseña de Madrid*, treballà en el guió i muntatge d'una pel·lícula per Televisió Espanyola, *Noche iluminada*, que va representar Espanya en el certamen de Brussel·les de 1966. Publicà a Bilbao un llibre sobre Deontologia de la TV (DDB, Bilbao 1968).

Va col·laborar amb Martínez Roure a TVE en un programa setmanal titulat "Cuestión Urgente", en què es tractaven temes d'actualitat que ordinàriament els medis oficials de comunicació no abordaven. Aquests programes van tenir un gran èxit i els comprà la BBC de Londres. Però quan l'any 1967, la censura oficial va posar el vet a un programa on apareixien les barraques dels suburbis barcelonesos i una entrevista amb Alfonso Carlos Comín, Espinal va dimitir de TVE. Havia estat treballant dos anys. Ni tan sols va anar a recollir un premi "consolació" que van donar al programa "Cuestión urgente" com el millor programa de l'any. Quan Espinal tallava amb alguna cosa era per sempre. No era home de solucions diplomàtiques ni de conxorxes.

En aquesta situació, el pas fortuït per Barcelona de Monsenyor Genaro Prata, bisbe bolivià encarregat dels medis de comunicació de la Conferència Episcopal Boliviana i la seva invitació perquè anés a Bolívia, van canviar de rumb la vida d'Espinal: en el futur la vida d'Espinal estarà lligada fins a la seva mort a Bolívia.

L'any 1968 Lluís s'acomiada de familiars i amics i s'embarca cap a Bolívia. Mai més no tornarà a la seva terra natal. S'imaginava Espinal que Bolívia seria la seva futura pàtria i el lloc del seu martiri?

2. PREGÀRIES A BOCA DE CANÓ

Publicades a Bolívia després de la seva mort, corresponen no obstant a l'etapa anterior a la seva anada a Bolívia⁽²⁾. Les va escriure l'any 65, mentre finalitzava a Itàlia els seus estudis de medis de comunicació social, mentre a Roma se celebrava el Concili Vaticà II. Més tard, algunes d'aquestes Oraciones van ser usades a Bolívia per al tancament diari de ràdio Fides a La Paz. Altres formaven part d'un manuscrit inèdit que ell pensava publicar algun dia...

En aquestes Oraciones apareix l'Espinal jove de 33 anys, amb tota la puixança de vida en les seves venes i la il·lusió del seu treball futur. Són pregàries joves, on es parla de problemes de joventut i de sexe, de cosmonautes i de música moderna, on es resa a Déu enmig del soroll del carrer, de l'enrenou de les voreres i del brunzit dels motors.

Per una part Lluís se sent entusiasmat per les perspectives obertes pel Concili:

Senyor, et donem gràcies
per viure en l'Església d'avui,
perquè t'hem vist actuar en ella
d'una manera miraculosa.
En dos anys la teva Església
ha rejuenit uns quants segles.

Sentim la responsabilitat d'aquesta hora.
Que no convertim en rutina aquesta espera.
Voldríem acumular entusiasme;
voldríem sentir-nos carregats de Tu,
fins l'alta tensió⁽³⁾.

Però per una altra part, en veure que té tota una vida oberta, quasi per estrenar, sent en la seva carn la incògnita del futur, té por que la seva vida arribi a ser estèril o covarda, puixque se sent dèbil, temptat, humà. Desitjaria viure l'evangeli en plenitud, ser cristià de debò, però s'experimenta pobre i fràgil:

Senyor, tenim por;
la nostra fortalesa és de fang;
som capaços també
de cometre un disbarat.
Els nostres peus ja van per camins torts...

Dóna'ns la mà, Senyor, i no ens deixis mai,
encara que t'ho exigim a crits.
Tenim por, perquè ens refiem de nosaltres mateixos.
Hem edificat la casa sobre sorra,
sobre les nostres possibilitats. (...)

Ja que som fràgils, que cada pulsació

sigui una súplica del que està en perill,
escarafalls del que s'ofega⁽⁴⁾.

Constantment aflora un gran sentit de respecte pel misteri de la persona humana:

Cada persona porta les seves ferides,
la seva sensibilitat inexpressada, el vertigen de la seva soledat.
Hi ha llàgrimes darrera de molts ulls
que semblen riallers.
Fins la persona més vulgar o menyspreable
amaga el seu misteri;
si el descobríssim arribaríem a estimar-la. (...)
Fes-nos delicats per no profanar
el misteri humà.
No volem tancar la persona
en un concepte o en una fórmula⁽⁵⁾.

I és molt sensible al dolor de la humanitat, dels nens abandonats, dels que pateixen injustament:

La nit és sempre més opaca
pels que pateixen.
Tots els homes són germans nostres,
i no podem oblidar-los tant
fins ni tan sols sofrir per ells.

L'experiència del dolor i el seu record
endolceix la nostra postura envers els altres.
I en el món hi ha molt dolor,
encara que sovint
sigui vergonyant, i s'ho amagui...
Et demanem, Senyor,
pels homes frustrats,
pels avortaments de la societat
que viuen en presons i asils.
Dóna'ns comprensió vers ells;
el seu estat no indica
que siguin pitjors que nosaltres.
També ells posseeixen
aquesta meravella inaudita
de ser persones i poder estimar⁽⁶⁾.

A Espinal li pesa el silenci de Déu del món modern:

El món gairebé és coherent sense Déu.
I Déu roman en silenci,
i no es defensa quan l'insulten,
ni deixa anar els seus raigs quan el neguen.

Tot està en silenci;
però és un mutisme hostil.
I si volem pregar, nostra pregària és sense diàleg;
és l'udol del vent
en una casa en runes.

Però Déu escolta la nostra angoixa,
encara que sembli estar lluny...

Senyor del silenci,
t'oferim la soledat;
la nostra soledat absoluta,
puix encara Tu hi estàs absent.
No tenim res més íntim ni més nostre.
T'oferim la nostra finitud,
les arrels del nostre ésser;
t'oferim l'angoixa de ser homes⁽⁷⁾.

Té por que amb els anys pugui tornar-se prudent i covard:

Creiem que amb l'edat
augmenta la prudència;
sense pensar que també
augmenta la conformació.

Tots ens parlen de prudència, Senyor;
però d'una prudència que no és teva,
que endebades busquem en el teu Evangeli.

Jesucrist, et donem gràcies
perquè no vas ser prudent ni diplomàtic;
perquè no vas callar per escapar de la creu;
perquè vas fustigar els poderosos
sabent que et jugaves la vida.

Els que et mataren,
aquests van ser els prudents⁽⁸⁾.

Li fa mal especialment el silenci prudent de l'Església quan aquesta hauria de parlar:

Que mai la teva Església sigui Església del silenci,
ja que és la dipositària de la teva Paraula;
que pregoni lliurement,
sense reticències ni covardies.
Que no calli mai,
ni davant el guant blanc,
ni davant les armes⁽⁹⁾.

Enfront d'aquesta prudència covarda, ell voldria gastar la vida pels altres. Ho expressa en una de les seves pregàries més famoses, el text de la qual s'ha vist reproduït moltes vegades a Bolívia:

Senyor Jesucrist,
ens fa por gastar la vida.
Però la vida Tu ens l'has donada per gastar-la;
no es pot economitjar-la en estèril egoisme.

Gastar la vida és treballar pels altres,
encara que no paguin,
fer un favor a qui no el tornarà;
gastar la vida és llençar-se fins al fracàs,
si cal, sense falses prudències;
és cremar les naus en bé del proïsme. (...)

Gastar la vida
no es fa amb gestos ampul·losos,
i falsa teatralitat.
La vida es dóna senzillament,
sense publicitat, com l'aigua de la vessant,
com la mare dóna el pit al seu wawa,
com la suor humil del pagès. (...)

El futur és un enigma,
el nostre camí s'interna en la boira;
però volem seguir donant-nos,
perquè Tu estàs esperant en la nit
amb mil ulls vessant llàgrimes⁽¹⁰⁾.

Però totes aquestes pregàries, que de vegades recorden l'oració bíblica de Job, altres vegades suggereixen els textos de Pierre Charles o de Michel Quoist per resar des de la vida, són sempre una oració creient i esperançada. La darrera pregària amb què acaba el seu llibre, està dedicada al Crist ressuscitat i gloriós:

Amb els nostres cossos encara a la bretxa,
i amb l'ànima trencada,
et cridem un primer "hurra",
fins que es desencadeni l'eternitat.

El teu dolor ja va passar;
els teus enemics han fracassat abans de néixer.
Tu ets el Rei del somriure definitiu. (...)

Marxem darrera teu,
per un camí d'eternitat.
Tu estàs amb nosaltres
i ets la nostra immortalitat.

Senyor triomfador dels segles,
treu tot rictus de tristesa
dels nostres rostres.
No estem embarcats en un atzar;
l'última paraula ja és teva.

Més enllà del cruixit dels nostres ossos,
ja ha començat l'"Al.leluia" etern.
Que les mil gorges de nostres ferides
se sumin ja a la teva salmòdia triomfal⁽¹¹⁾.

Aquestes pregàries, malgrat la seva profunditat i seriositat, traspuen encara l'ambient més europeu que fins ara havia viscut Espinal. Són pregàries existencials, molt marcades per la finitud i la soledat humanes. En parlar dels que pateixen fa referència a la gent de les presons i asils, a les prostitutes i als pobres, és a dir, als marginats d'una societat desenvolupada. Però, què sentirà Espinal quan s'adoni que a Amèrica Llatina els pobres no són un petit sector sinó la gran majoria? El silenci de Déu, que fins ara ha experimentat com a fruit de l'ambient modern secularitzat, aviat haurà de patir-lo com el silenci de Déu davant la injustícia i la mort prematura. Un dia Espinal comprendrà que gastar la vida és quelcom més que fer favors als altres i experimentarà en la seva pròpia carn i sang que "el cruixit dels nostres ossos" i "les mil gorges de nostres ferides" són quelcom més que una bella metàfora poètica.

3. AMB QUINA BOLÍVIA ES TROBA LLUÍS ESPINAL?

Espinal arriba a Bolívia el 6 d'agost de 1968, el dia en què se celebra l'aniversari de la independència boliviana. Lluís Espinal es converteix des d'ara en Lucho (manera familiar boliviana de dir Lluís).

Es troba amb un país d'una extensió dues vegades la d'Espanya, amb tres zones geogràfiques ben diferenciades: l'altiplà andí amb la serralada de neus perpètues, la vall amb un clima suau i graner de tot el país, i l'orient tropical, amb grans planes i rica ramaderia. Des de la guerra del Pacífic (1879) Bolívia no té mar, és un país enclaustrat i mediterrani, en el sentit més original d'aquest terme.

En aquest gran país hi habiten 6 milions llargs d'habitants, d'unes 40 races i cultures diverses, "40 nacions en una" (X. Albó): 55% indígenes (quètxues, aimares, guaranís, races amazòniques...), 30% mestissos i un 15% de raça blanca.

Però tota aquesta gran riquesa humana i material (petroli, gas, mineria, cultius de tots els climes, ramaderia, riquesa hidrogràfica...) no aconsegueix fer que progressi el país, que se situa entre els més pobres de tota Amèrica Llatina. Per què? Sens dubte aquest interrogant turmentà durant temps a Lluís Espinal. Per què en un país amb tanta riquesa, només una minoria viu bé, mentre les grans masses sobreviuen o moren abans d'hora?

Aviat va descobrir Espinal els aspectes històrics i estructurals del subdesenvolupament: la falta d'infraestructura, la inestabilitat política, els interessos d'unes minories nacionals i d'empreses estrangeres que han empobrit les majories del país i l'han convertit en escenari de continus cops i contracops militars.

Espinal des del 68 que va arribar fins al 80, any de la seva mort, va viure els governs següents: el govern militar de René Barrientos, mort en "accident" a l'abril del 69; el breu govern civil del Vice-president Dr. Luis Adolfo Siles Salinas, que al setembre del mateix any és derrocat pel cop militar del general Alfredo Ovando, que va reprimir amb cruïesa la guerrilla de Teoponte; Ovando és derrocat el 7 d'octubre de 1970 per un altre cop militar, que portarà al poder al general populista J. J. Torres, qui va instal·lar l'Assemblea Popular al Congrés; al 21 d'agost el general Hugo Bánzer dona un cop militar que derroca J. J. Torres i inicia una cruel dictadura militar que romandrà al poder fins el 21 de juliol del 78, en ser al seu torn derrocat pel general Juan Pereda Asbún; el general David Padilla li fa un cop d'estat a Pereda Asbún el 24 de novembre del 78 i convoca eleccions democràtiques pel juliol del 79, que a la fi donen el poder al Dr. Walter Guevara Arce; el breu període democràtic de Guevara Arce és interromput pel brutal cop militar del coronel Natush Busch de l'1 de novembre de 1979; davant la generalització de la protesta popular, Natush Busch als 15 dies del seu cop, ha de cedir el poder a mans de la Sra. Lydia Gueiler. En temps de Lydia Gueiler serà assassinat Lluís Espinal. El seu assassinat és com un signe del que seguidament succeirà: el cop del general Luis García Meza del 17 de juliol de 1980 contra Lydia Gueiler, originant un govern de narcotraficants i de brutal repressió⁽¹²⁾.

Espinal viu, doncs, una època de terribles dictadures, repressió, presons, afusellaments, desaparicions, exilis, violacions dels drets humans,opotència militar, censura...

L'Església boliviana, per la seva part, acostumada al règim de cristiandat, més a beneir que a profetitzar, des de Medellín comença a obrir els ulls a la nova tasca d'alliberament que li exigeix l'evangeli. Durant aquests anys de dictadura l'Església, malgrat els seus titubejos, va ser quasi l'única veu que va alçar-se en defensa dels drets humans⁽¹³⁾.

En aquest context humà i eclesial, típicament llatino-americà, desenvolupà els millors anys de la seva vida i morí Lluís Espinal.

4. DENÚNCIA PROFÈTICA

Nacionalitzat bolivià des de 1970, tota la seva vida va consagrar-se a la crítica i producció cinematogràfica, a la TV, a la ràdio i al periodisme. Va col·laborar a ràdio "Fides", als diaris "Presencia" i "Última hora" de La Paz, va produir uns quants curtsmetratges per televisió boliviana, va formar part del grup productor cinematogràfic bolivià Ukamau, va escriure dotze llibres sobre cinema, va ser professor de medis de comunicació social a la universitat Mayor de San Andrés i a la Catòlica de La Paz i des del 79 dirigia el setmanari "Aquí".

Aquest home, dotat d'una especial sensibilitat artística i cultural no va pas limitar-se a ser un professional dels medis de comunicació, sinó que va fer d'ells l'instrument del seu servei al poble bolivià, desesperançat i sense veu. L'experiència de la dictadura franquista que havia patit Espanya, i sobretot, la seva integritat personal i un elemental sentit de la justícia, van convertir-lo en profeta de la llibertat i l'esperança.

A Espinal en les seves estones lliures li agradava de tallar en fustes velles, en què expressava amb llibertat els seus temes preferits: unes mans que trenquen una cadena, uns homes agenollats que intenten alliberar-se d'una immensa bota que els oprimeix, un puny amb una estaca que manté oberta la boca d'un caiman, una multitud que es manté ferma i unida davant el setge d'un ramat de feres... Amb aquestes imatges plàstiques, Espinal va visualitzar allò que constituïa el nucli de la seva existència: una lluita contra les estructures de mort, contra el feixisme, contra la dictadura, contra el sistema socio-polític que tenallava el poble. Per ell la dictadura era, en el fons, un mecanisme de mort. D'aquí la seva repetida tornada:

Ja n'hi ha prou de mort. Ja n'hi ha prou de destrucció.⁽¹⁴⁾ Maleïda sigui la mort! Maleït sigui el masclisme que fa que la mirem sense parpellejar, com si això fos heroisme i no simplement insensatesa!⁽¹⁵⁾ Ja n'hi ha prou de cultivar la mort i de fer morir per no res!⁽¹⁶⁾

Aquestes morts, per desgràcia tan freqüents a Bolívia, no són morts ocasionals, sinó morts violentes: "morir en un abocador, morir amb les armes a la mà, morir en un interrogatori policíac"⁽¹⁷⁾.

Són fruit de tot un sistema egoista i opressiu. D'aquí que Espinal ataqüi l'arrel. És el sistema el que està corromput radicalment sense que sigui possible reforma: no es respecta la vida, ni la dignitat humana, ni la llibertat política, ni l'"habeas corpus", ni la llibertat d'opinió, ni la llibertat de pensament:

Els tirans maleeixen les idees. Perquè amb les idees arriben coses noves, el renovellament i la llibertat. No hi ha grillons capaços d'empresonar les idees (...). Les idees només es maten tornant insensible el ser nacional, deshumanitzant-lo. Això han fet freqüentment els dictadors per mantenir-se en el poder: esterilitzar el pensament. Sense pensament no hi ha llibertat; i llavors l'obediència i la rutina s'imposen com en una granja (...). Les idees a la llarga venceran les forces sordes del diner i de les armes⁽¹⁸⁾.

Per això els dictadors exerciten la censura: tenen por de la veritat i de la llibertat i se senten al·ludits constantment. Les crítiques a la dictadura banzerista i als règims militars pseudodemocràtics són persistents. En començar l'any nou de 1972, un any després del cop d'estat de Bánzer, Espinal augura una vida nova:

Abans de res, desitgem una Bolívia per a tots els bolivians, sense que haguem d'assassinar-nos els uns als altres, exiliar-nos els uns als altres, ni prendre'ns mútuament la feina.

Desitgem a la pàtria un 1972 sense pena de mort, amb universitats funcionant normalment, sense camps de concentració, sense terrorisme, ni detencions.

Un any en què aquells que tinguin càrrecs públics no s'enriqueixin pels seus percentatges en préstecs internacionals, sinó que només serveixin el poble.

Un any sense matances de Sant Joan, ni de cap altre sant (...). Un any en què els tècnics mitjans no emigrin fora del país; en què els metges tinguin on treballar; en què ningú tregui el seus diners a l'estranger en maletes de doble fons. Un any sense diners per traïdors i traficants de cocaïna (...). Un any, en fi, de vacances per a la policia i per a la repressió⁽¹⁹⁾.

Les seves crítiques al narcotràfic seran un dels motius de la seva mort. Davant la imminència del govern de narcotraficants de García Meza, feia nosa la presència d'Espinal.

Aquest sistema de mort, mort ràpida o mort lenta de tot un país, sotmès a condicions infrahumanes per una minoria nacional que està aliada al gran capital internacional, no té possibilitat de reforma. És precís un canvi radical, una alternativa diferent. Tot està corromput. Fins la justícia és venal i els crims polítics romanen impunes. En aquest desemmascarament de la dictadura i de la temptació nazi, Espinal alertava també contra els que per por o per falsa neutralitat, en el fons eren col.laboracionistes del sistema de mort:

El col.laboracionista és, abans de res, un oprimit; però col.labora per por, pressió o simple acomodament i rutina. El col.laboracionista neix on hi ha una potència estrangera d'ocupació; o a l'ombra de les dictadures; i en moments de por i repressió⁽²⁰⁾.

En un sistema d'injustícia no és possible la neutralitat. Qualsevol opció és política, tant el "sí", com el "no" o l'"abstenció". Indubtablement aquestes observacions també valen per a l'Església:

Per exemple, l'Església fa política (ho vulgui o no) quan parla, i quan calla. Si ella no s'alinea, les mateixes circumstàncies l'alineen⁽²¹⁾.

També l'Església mereix la crítica feta als col.laboracionistes:

Per això s'ha entès tolerablement amb els règims opressors. La seva pròpia diplomàcia li ha facilitat el camí. Per això, es repeteix periòdicament i a tot arreu que les relacions de l'església i l'estat són bones⁽²²⁾.

Espinal s'indigna contra els que voldrien una Església voluntàriament taciturna, del silenci. A diferència de l'Església que no va poder parlar perquè li han tallat la llengua,

seria una feixuga Església del silenci la que callés per por de perdre l'última resta dels seus antics privilegis, si callés per covardia i falsa prudència. Per fidelitat a Crist l'Església no pot callar. Una religió que no tingui la valentia de parlar en favor de l'home, tampoc té el dret de parlar en favor de Déu⁽²³⁾.

Hi ha una prudència que és simplement covardia, és la prudència d'aquest món, enemiga de Déu. Per això la seva crítica a les ambigüitats de l'Església és implacable:

L'Església és dipositària de la doctrina de Crist, però també del pecat humà (...). Gràcies a l'Església, avui hom pot ser ateu de bona fe; perquè a més de llum és fumarada⁽²⁴⁾.

(I més endavant:) Seria tan estrany que fos pobra l'Església de Crist obrer? Seria tan escandalós que deixessin de tenir protocol i sumptuositat els representants del Crist ajusticiat? (...). Qui havia de pensar que els apòstols acabarien en diplomàtics?⁽²⁵⁾

Darrera d'aquesta Església connivent amb la dictadura i el poder es troba una concepció desencarnada del cristianisme, custodi de l'ordre establert i de la propietat privada, antirevolucionari, sense connexió amb la vida, que invita a la somnolència i nega l'encarnació:

alguns voldrien que la religió fos una aliada de les pompes fúnebres; que es dediqués a preparar els homes a ben morir. Però en realitat a la religió li importa més la vida que la mort i ha de defensar els drets dels vius⁽²⁶⁾.

Per això no volia que s'apel·lés només al tribunal de Déu o de la història:

Tota realitat política nova cal emplaçar-la no només davant el tribunal de Déu i de la història, perquè aquests tribunals estan massa lluny i massa amunt. També cal emplaçar-la davant el tribunal del sentiment popular d'avui i ara⁽²⁷⁾.

Per Espinal és en la història present on cal discernir els sistemes econòmics i polítics i la mateixa actuació concreta de l'Església. És una historització concreta de l'evangeli del judici final de Mateu 25.

5. OPTAR PER LA VIDA

Però la seva denúncia profètica contra un sistema d'injustícia es complementava positivament amb una opció per la vida. Vitalista per naturalesa, havia assumit el tema musical de la pel·lícula "Z" (inicial de "vida" en grec) com a distintiu dels seus programes de cinema. La vida és per a ell sagrada:

Aquest és un ensenyament fonamental que ens ha portat el cristianisme: la vida de qualsevol home és quelcom absolut que no es pot vendre per res. Mai apreciarem suficientment la vida humana. L'home no val per allò que té, sinó per allò que és: simplement perquè és persona⁽²⁸⁾.

Per això mateix, no pot haver-hi fatalisme davant la mort, sigui aquesta violenta o accidental. I la mort dels pobres fa brotar en ell una profunda indignació. Davant un ayoreo, indígena de l'orient bolivià, assassinat impunement pel fill del patró, Espinal escriu indignat:

Però quan un pobre cau sobre la terra, el meu poble s'indigna, perquè la seva vida és tan sagrada com la d'un general o un bisbe. No, molt més que sagrada; perquè el pobre solament té aquesta riquesa: la seva vida, amb què guanya el pa, amb què fecunda la terra⁽²⁹⁾.

Aquest respecte a la vida el portava a valorar totes les dimensions de la vida humana: la llibertat, l'ànima de veritat i de justícia. I el poble com a subjecte col·lectiu de la vida. Davant la minoria assassinada havia el poble, majoria anònima i humil, trepitjat i marginat. Espinal se sent davant el poble com un "petit burgès", i desitja posar-se al seu servei, tornar-li allò que d'ell ha rebut. Desitja estar al seu costat "per escoltar la seva veu i propagar-la, per participar en la seva lluita"⁽³⁰⁾. En iniciar el seu nou diari "Aquí" escriu:

Tampoc nosaltres (per desgràcia) som el poble, però volem ser els seus portaveus. Per això hem d'assumir la cultura del poble, al qual ens devem, amb els seus "valors" i el seu "llenguatge"⁽³¹⁾.

Progressivament descobreix la necessitat que el poble sigui el protagonista de la història, recuperi la seva memòria popular i sigui ell mateix l'artífex del canvi social.

El poble per avançar en la seva marxa de la història necessita peoners, profetes, homes de visió, que obrin camins de futur, encara que sigui amb risc. En canvi Espinal critica les institucions "fòssils", ancorades en el passat i sense vida i denuncia les societats que aixequen monuments als profetes que abans elles mateixes van assassinar⁽³²⁾.

El poble tampoc necessita màrtirs. En l'esberrany inconclús que va trobar-se entre els seus papers després de mort, Espinal critica l'individualisme d'aquell qui desitja ser màrtir coma últim refugi per un heroïsmes de petit burgès, com un masoquisme de vitrina:

En canvi el poble no té vocació de màrtir. Quan el poble cau en el combat, ho fa senzillament, cau sense poses, no espera convertir-se en estàtua⁽³³⁾.

Ell té horror a tot el que pugui semblar un culte a la mort: "I si un dia els toca donar la vida, ho faran amb la senzillesa de qui compleix una tasca més, i sense gestos melodramàtics"⁽³⁴⁾.

Aquestes darreres paraules, que reflecteixen la seva actitud en vigílies del seu assassinat, són una constant en els seus escrits. La vida és per lliurar-se: "No és cristià qui estalvia la vida per a si; l'aigua estancada es podreix"⁽³⁵⁾.

La vida és risc i qui no s'arrisca és indigne de la vida. Jesús va arriscar-se i va ser malentès⁽³⁶⁾. Aquesta vida no és un absurd:

Ens sentim a la teva mercè, Senyor, estem a les teves mans, perquè Tu intervens per donar sentit al tram incoherent de la nostra vida⁽³⁷⁾.

Així, davant l'imperi de la mort, Espinal, unit al poble, llença un crit esperançat de vida: "Però la majoria dels bolivians creiem encara en la vida i en què res no es treu mai maltractant la persona humana"⁽³⁸⁾.

6. UNA VIDA LLIURADA ALS ALTRES

Les seves paraules sobre la necessitat de lliurar la vida pel poble, va realitzar-les existencialment. Tota la seva vida va estar al servei del poble: va lliurar-se als universitaris, als joves, als lectors, oients i televidents, a la gent senzilla del barri Villa San Antonio on anava els diumenges a celebrar missa, als seus companys de comunitat i de feina, als seus amics, al poble senzill.

Quan el cop de Bánzer, els presos escoltaven amb atenció els seus valents editorials a ràdio Fides sobre el respecte a la vida i a la constitució. Espinal va col·laborar activament en la creació i activitat de l'Assemblea Permanent de Drets Humans i acceptà la direcció del setmanari "Aquí" davant la insistència dels seus companys periodistes. Vivia amb un grup de jesuïtes en un barri popular de La Paz, en una comunitat que incloïa altres persones (matrimonis i joves), i que sempre estava oberta a acollir els perseguïts.

Les seves actuacions eren sovint conflictives. Va ser expulsat de TV boliviana perquè en el seu programa "En carne viva" havia inclòs una entrevista amb membres de l'Exèrcit d'Alliberament Nacional (ELN). En temps d'Ovando va patir la primera detenció policíaca. En una altra ocasió va ser el ministre de l'Interior qui va citar-lo per queixar-se de les seves crítiques al feixisme. L'ambaixador d'Espanya manà fer-lo cridar per protestar d'un editorial en què, a propòsit del casament d'una néta de Franco amb un descendent de la monarquia borbònica, criticava l'ambició de tots els dictadors. Espinal va deixar-lo parlar i a la fi es limità a dir a l'ambaixador espanyol que ell era bolivià i ja no era súbdit espanyol... En una altra ocasió va ser la mateixa dona de Bánzer qui l'increpà per una intervenció seva en un cine fòrum.

Un editorial a ràdio Fides de febrer del 73 titulat Lo nuevo y lo viejo en què comparava el nomenament de nous cardenals ("el senat més vell del món", "decrèpit i biològicament més inclinat a conservar i frenar que a obrir nous camins") amb l'ordenació del primer diaca aimara ("un primer pas clar i decidit per fer l'Església boliviana molt més autòctona", "desitgem que aquesta vitalitat de les bases de l'Església vagi propagant-se fins els estrats superiors")⁽³⁹⁾, va provocar una irada protesta del Nunci i la consegüent dimissió d'Espinal de ràdio Fides.

Per haver dit en una crítica cinematogràfica al diari "Presencia" que el capellà de la pel·lícula peruana "Muerte al amanecer" estava més amb el poder que amb el poble, "com passa massa vegades entre nosaltres", és acomiadat del matinal catòlic "Presencia", on havia col·laborat durant deu anys com a crític cinematogràfic.

La persecució és el salari de tota autèntica profecia.

7. PASSIÓ I MORT DE LLUÍS ESPINAL

El desembre del 77, Bánzer, sota la pressió de Carter, va anunciar unes properes eleccions i va concedir una tímida amnistia política. Un grup de dones mineres inicià una vaga de fam per obtenir una amnistia plena i sense restriccions. Espinal no només va fer gestions davant l'arquebisbe de La Paz, Monsenyor Manrique, perquè les dones fossin acollides a l'arquebisbat, sinó que juntament amb un grup de l'Assemblea de Drets Humans va ingressar també ell a la vaga de fam que durà 19 dies. La vaga va estendre's, milers de vagues van fer pressió al govern en un moviment de solidaritat mai vist. Desallotjats per la policia de les dependències del diari Presencia, mentre a instàncies d'Espinal es llegien les benaurances de Lluc, ell i un petit grup van prosseguir la vaga de fam i de set, fins que el govern va concedir la plena amnistia.

Aquesta vaga de la qual posseïm una àmplia narració d'Espinal que s'ha anomenat el seu *Testamento político-espiritual*⁽⁴⁰⁾. La vaga de fam constituí una de les experiències més intenses de la seva vida. Va tenir consciència lúcida de què s'hi jugava la vida, però això li produïa una gran serenitat: "La vida és per això, per gastar-la... pels altres".

Encara que no semblaven massa propícies les dates de cap d'any per a la vaga, es va decidir emprendre-la el 31 de desembre. Calia aprofitar l'ocasió. La vaga de fam era una experiència límit a la qual s'hi llençaven amb serenitat, sense entusiasme, críticament, simplement per recolzar les dones mineres.

Espinal experimenta que, malgrat la seva condició d'"intel·lectual petit burgès", en la vaga es veu immers en una experiència històrica, popular i revolucionària. Per primera vegada a la seva vida se sent útil al poble. El ressò popular que té la vaga els fa sentir-se part del poble i estar al servei del poble.

Per Espinal, estranger nacionalitzat, a través de la vaga se sent com acceptat pel poble: "Morir per un poble pot donar més carta de ciutadania que néixer en ell".

La vaga de fam és abans que res una experiència de la pròpia corporalitat. Lucho descriu en una fina anàlisi el dolor dels primers dies, la fam, el mal de cap, la debilitat, la somnolència, el cansament, la irritació dels ulls, el mal a la boca... Més tard quan radicalitza la vaga de fam en vaga de set nota de seguida els efectes: la boca i la gola s'assequen, la llengua sembla de suro, no hi ha saliva a la boca, es fa difícil parlar, la set es converteix en el mal d'un ganivet clavat al paladar i que va fins el cervell.

Espinal s'adona que mai no havia experimentat la fam: allò que el poble sofreix cada dia i sense opcions, ell ho ha experimentat com en un laboratori. Això porta a comprendre millor el poble, la seva valentia i la seva ira davant la injustícia.

Per una altra part, la fam i la mateixa somnolència produeixen un estat especial de lucidesa, en el límit entre la vigília i el son, d'emotivitat, d'agressivitat, nerviositat, pànic, ansietat, de radicalització de postures anteriors. La vaga va convertir-se en el millor curset de conscienciació política. Descobreix també l'eficàcia de la no violència activa en la línia de Gandhi i de Luther King.

Per ell va ser a més una profunda experiència espiritual. Encara que van celebrar dues misses al grup, ell no sentia la necessitat d'"espiritualitzar" la vaga:

La fam em resultava un magnífic ritus religiós de solidaritat i comunió. Per què buscar Déu per altres camins, quan sofria solidàriament amb els meus germans? Per què buscar Déu en el misteri, quan era tan tangible en la vida?

Des del poble les coses es veien més clares. Les distintes postures d'homes de l'Església també quedaven clarificades: la proximitat humana i l'actitud ferma de Monsenyor Manrique contrastava amb la postura del Cardenal, que va pactar amb el govern sense comptar amb els vaguistes.

La vaga va ser una experiència de grup: si celebrar junts uneix, molt més famejar junts. La victòria final havia estat important. S'aconsegueix l'amnistia plena: "No solament s'ha aconseguit el que es demanava, sinó que s'ha donat esperança i gosadia a la resta del poble".

Per ell, l'experiència del triomf net i desinteressat li feia valorar més positivament encara la vaga de fam:

Això m'ha fet la impressió que aquests eren uns dies que valia la pena viure, que valia la pena sacrificar-ho tot per ells. Hem vist clarament que hi ha coses que valen més que la pròpia vida. No serà un ideal molt baix esperar morir-se de senectut i vellesa? No serà millor morir per quelcom?

La narració de la vaga acaba amb una expressió ben típica seva, plena de senzillesa i enemiga de tota vistositat individualista:

Finalment, no hem fet la vaga de fam tu o jo; ha estat tot un poble, hem estat un més dins el corrent. No he fet res extraordinari; era quelcom que simplement calia fer.

Dos anys més tard, la nit del 21 de març de 1980, Espinal havia anat al cinema pel seu treball de crítica cinematogràfica, com acostumava cada cap de setmana. Havia vist una pel·lícula titulada "Los desalmados". En sortir del cinema, uns desconeguts van introduir Espinal en un «jeep». Un jove va sentir els crits: "Era prop de mitjanit. Jo estava estudiant, quan vaig sentir uns crits al carrer. No sé quant vaig trigar a treure el cap per la finestra. El carrer era fosc i vaig poder distingir només unes ombres. Vaig veure que una persona era arrossegada fins un «jeep» que va partir ràpidament".

Els assassins, dirigits pel paranoic Arce Gómez, van traslladar Lluís Espinal a l'escorxador del barri d'Achachicala, on va ser torturat durant unes quatre hores i a la fi assassinat amb 17 ferides de bala. A l'alba un camperol va trobar el seu cos tirat en un abocador camí de Chacaltaya.

Dos dies després era assassinat a San Salvador, Monsenyor Romero.

L'enterrament d'Espinal va ser una vertadera manifestació popular de dol. 80 mil persones van acompanyar-lo al cementiri. A la seva tomba hom pot llegir aquesta inscripció: "Assassinat per

ajudar el poble".

Durant el sepeli alguns van llençar el crit d'"Arcesino", referint-se a Arce Gómez. Però va haver-hi militars que van brindar amb cava aquella nit: Espinal era un destorb. Quatre mesos més tard, amb les botes tacades de sang, García Meza i Arce Gómez pujaven al poder en un cop militar.

8. UNA PARÀBOLA

La vida i la mort de Lluís Espinal revesteixen el caràcter de paràbola. És propi dels profetes d'Israel i de tots els temps no sols fer gestos simbòlics, sinó constituir-se ells mateixos en paràbola i signe viu pel poble. La vida d'Espinal és una paràbola pel poble. El seu assassinat el converteix no simplement en màrtir d'un grup, sinó en màrtir de la dignitat i dels valors humans.

Espinal, com altres màrtirs llatino-americans (Monsenyor Romero, Ignacio Ellacuría...), no va morir simplement per defensar un credo, un dogma religiós, una veritat particular de la fe cristiana, sinó per defensar la vida, la dignitat, la humanitat. A Espinal l'assassinaren les forces paramilitars, al servei dels interessos del narcotràfic i dels militars del cop d'estat, perquè la seva presència és un destorb als seus plans de violació i corrupció. Espinal significa que hi ha valors que no poden qüestionar-se ni vendre's.

Lucho Espinal és màrtir de la llibertat, de la justícia, de la veritat, de la vida, dels valors més humans. Els milers de persones que l'acompanyaren al cementiri en un gest de dolor espontani i ben sincer van comprendre que Lucho havia estat un home del poble, el seu portaveu. En la seva mort el poble va recobrar l'esperança, veient que encara és possible viure amb dignitat i lluitar per la justícia. Es pot arrabassar la vida, però no es poden assassinar els ideals.

Però aquest nivell d'interpretació de la vida d'Espinal, com una paràbola dels valors humans, no esgota tota la seva significativitat.

La vida de Lucho és una paràbola del Regne, com les que Jesús explicava: el Regne de Déu és com un jove que ho deixa tot, que va a buscar els més pobres i necessitats, que estima la justícia, que es posa al servei dels altres amb totes les seves qualitats i actituds, que desemmascara la mentida, defensa la vida, lluita amb mitjans pacífics perquè la veritat ho penetri tot amb la seva llum, que pateix persecucions i és capaç de donar la vida pels altres, sense poses ampulloses, sinó com qui compleix el seu deure.

La paràbola de la vida d'Espinal té en les seves arrels una profunda connotació evangèlica i cristològica. Lucho va ser un creient, un cristià, un home evangèlic, un místic de Jesús. Si els seus escrits de cinema i els seus editorials es mantenen ordinàriament en una sòbria secularitat humanista, en els seus escrits més personals expressa les seves arrels més fondes i el seu apassionament per Jesús, el Fill de Déu, que s'"havia naturalitzat home" i que li agradava de dir-se el Fill de l'Home, que "no era un turista diví", "va encendre l'esperança, ensenyà la dignitat i l'alliberament, la germandat i l'amor, estimant la seva terra a peu com un beduí", l'amic dels pàries i camperols del seu poble, que "parlà clar, amb la franca sinceritat dels que no tenen por a la mort"; va fustigar de rics i poderosos, va ser acusat en fals, el condemnaren a judici il·legal i el torturaren; van ser els "bons", els sensats i els polítics qui van lliurar-lo a la mort. "Però ell no va renegar de la seva humanitat, ni va donar-se de baixa de la seva solidaritat humana". Aquest Fill de l'home "és on hi ha una llàgrima, un crit, una mort, encara que s'hagi volgut confinar-lo al cel, lluny dels seus germans"⁽⁴¹⁾.

Al costat de la seva capçalera Espinal tenia sempre el Nou Testament. El dia 21 de març, va desaparèixer i fou assassinat, el senyal es trobava al capítol 23 de Lluç: Jesús és condemnat a

mort per Pilat.

En aquest Jesús es recolzava la vida d'Espinal. La seva esperança s'alimentava d'una fe evangèlica, profunda, serena, ferma, la fe que havia rebut de la seva família, que l'havia portat a la Companyia de Jesús i al llarg de la seva vida havia animat un estil de vida semblant al de Jesús. L'experiència ignasiana dels Exercicis Espirituals va marcar profundament la seva vida: va sentir la crida de Jesús, el Rei Eternal, que el convidava a seguir-lo en la tasca de treballar pel Regne de Déu, en pobresa i persecucions, sota la bandera de la Creu, però amb l'horitzó obert a l'esperança de la Pasqua.

S'ha dit que la narració que Lucho fa de la vaga de fam és una paràbola cristològica⁽⁴²⁾ i això pot estendre's a tota la seva vida. La vida de Lucho Espinal és una paràbola de la vida de Jesús: la seva predicació profètica, la seva denúncia de la injustícia, el seu amor a la vida, la seva defensa dels petits, la seva confiança en el Pare, les seves persecucions, la seva passió, "com ovella portada a l'escorxador", la seva mort a mans dels seus enemics, el fan semblant i el configuren amb Jesús de Natzaret. Això és el que significa ser màrtir: ser testimoni, seguidor, signe, paràbola de Jesús en el món.

I pensem que per ser cristològica la seva vida, va poder ser profundament humana i significativa per tot el poble, perquè des que el Fill de Déu s'ha fet el Fill de l'Home, el vertader humanisme és evangèlic i l'evangeli és profundament humà.

EPÍLEG

Quin és el missatge d'Espinal pel nostre món d'avui? És clar que, per Bolívia, Espinal segueix sent una figura única. A la seva tomba sempre hi ha flors fresques. El seu record en manté viu en el poble. Però quin és el seu missatge pels qui viuen a l'Espanya europea d'avui, en ple món modern i postmodern?

Pel Primer Món postmodern, escèptic davant els Grans Relats, Espinal ens ofereix la grandesa d'un senzill petit relat, fet de quotidianitat i de fracassos. Els Grans Relats acostumen a ocultar, sota un mantell triomfalista, interessos ideològics de grup, classe o partit. Jesús, davant els Grans Relats de la Teocràcia jueva sacerdotal i farisaica, va oposar el petit relat d'una vida senzilla, feta servei i lliurament fins a la creu. Espinal, enfront dels Grans Relats del Nacional-catolicisme franquista i de la Civilització Cristiana Occidental de les dictadures llatino-americanes, va oposar el petit relat d'una vida quotidiana, lliurada a la justícia en seguiment de Jesús fins a la mort. La seva vida actualitza les narracions evangèliques.

La vida de Lluís Espinal no és una teoria ideologitzada, és un petit relat evangèlic, una narració, que mostra la força espiritual i humanitzadora de l'evangeli quan aquest es viu seriosament. Davant el cansament i desil·lusió d'amplis sectors de la societat i de la mateixa Església, Espinal ens diu que té sentit gastar i lliurar la vida pels altres. La vida d'Espinal, que ja és part de l'ampli martirologi llatino-americà dels nostres dies, ens interpel·la amb la força de tots els testimonis cristians que han seguit Jesús fins a la fi.

Més concretament, la vida d'Espinal és una invitació a passar d'una espiritualitat de caire més existencial i personalista, centrada en les nostres preocupacions reals, però limitades i parcials, a una espiritualitat alliberadora, oberta a la solidaritat, a la justícia, als pobres. La seva vida és un petit relat d'alliberament.

Espinal va ser molt més que un professional honest, un intel·lectual agut o un home culte, que va saber utilitzar els moderns medis de comunicació social de forma intel·ligent. Els convertí en un instrument de profecia i posà la tècnica de la cultura moderna al servei dels més pobres.

A la vida d'Espinal hi ha una clara evolució entre l'espiritualitat d'"Oraciones a quemarropa" i la del seu anomenat "Testamento político-espiritual", sobre la vaga de fam. El jove Espinal més personalista i intimista, jove modern, angoixat per la seva soledat i el seu futur de les Oraciones a quemarropa, es converteix en l'Espinal madur, sobri, solidari amb el poble, partícip de la seva passió i de la seva mateixa mort. En realitat, com a Monsenyor Romero, també el poble va evangelitzar i convertir Espinal.

Pels qui viuen al Primer Món europeu, Espinal és un toc d'atenció sobre la necessitat d'obrir-se a la solidaritat amb els pobres, els llunyans del Tercer Món i els propers del Quart Món, sense pretendre arribar a Déu al marge del clam dels qui jeuen ferits a la cuneta de la història. En primer lloc perquè segurament no som innocents del seu patiment però, en qualsevol cas, perquè no podem passar de llarg davant el seu clam i seguir anomenant-nos cristians:

Una religió que no tingui la valentia de parlar en favor de l'home, tampoc té el dret de

parlar en favor de Déu.

En fi, el missatge d'Espinal pot resumir-se en una frase del seu Testament polític-espiritual: "la vida és per a això, per a gastar-la pels altres".

NOTES

1. Sobre Espinal posseïm les següents obres:

- Luis Espinal, *El grito de un pueblo*, Lima 1981, publicat per l'Assemblea Permanent de Drets Humans de Bolívia.

- *En memoria de Luis Espinal S.I.*, La Paz 1980, publicat per la Companyia de Jesús a Bolívia, on es recullen els articles de premsa apareguts la setmana següent de la seva mort i una selecció de cartes i telegrams d'homenatge.

- F. Manresa, *Luis Espinal, huelga de hambre, muerte de justicia*, Sal Terrae 68 (1980) 850-870.

- J. I. González Faus, *Natán profeta ante el tío Sam. Meditación sobre Luis Espinal y Óscar Romero*, Noticias Obreras nº 783, (15-5-1980), 280-281.

- R. Martialay, *Comunidades en sangre*, Bilbao 1983.

- X. Albó, «El testimonio de Luis Espinal, diez años después», *Cuarto intermedio*, Cochabamba, nº 14, febrer 1990, 60-70.

- F. Aguiló, X. Albó, H. Assmann, V. Codina, E. Feder, J. Medina, F. Manresa, M. Preiswerk, R. Puente, *El testamento político-espiritual de Luis Espinal*, La Paz 1991.

- V. Codina, «L. Espinal, Un signo de esperanza para el pueblo boliviano», a *De la modernidad a la solidaridad*, Lima 1984, 301-323. La versió en català va ser publicada en el *Quadern* nº 2 de *Cristianisme i Justícia*, Barcelona 1984. El present escrit és una revisió i total refosa d'aquell text.

2. L. Espinal, *Oraciones a quemarropa*, Sucre 1981. Les citacions d'aquest llibre les prendrem de l'edició d'Oruro 1992. (Existeix edició espanyola a PPC).

3. *Oraciones a quemarropa*, «La Iglesia del Concilio», 21.

4. *Oraciones a quemarropa*, «Fragilidad», 35-36.

5. *Oraciones a quemarropa*, «Misterio de la persona», 59-69.

6. *Oraciones a quemarropa*, «Los que sufren», 77-78.

7. *Oraciones a quemarropa*, «Silencio de Dios», 45-46.

8. *Oraciones a quemarropa*, «Prudencia», 41-42.

9. *Oraciones a quemarropa*, «Cristianos del Silencio», 76.

10. *Oraciones a quemarropa*, «Gastar la vida», 71-72. Els editors de Bolívia de les Oraciones van traduir per "wawa" la referència al fill petit a qui la seva mare dóna el pit.
11. *Oraciones a quemarropa*, «Cristo glorioso», 93-94.
12. F. Aguiló, *Nunca más Bolivia*, Cochabamba 1993, descriu els atropellaments als drets humans ocorreguts en aquest període.
13. *La Iglesia boliviana. ¿Compromiso o traición?*, La Paz 1978.
14. «Serenidad» a Luis Espinal. *El grito de un pueblo*, 16.
15. «Muerte», o.c. 103.
16. *Ibidm.*
17. *Ibid.*
18. «Las ideas», o.c. 97.
19. «Año nuevo», o.c. 89.
20. «Colaboracionismo», o.c. 86.
21. «Neutralidad», o.c. 87.
22. «Colaboracionismo», o.c. 86.
23. «Religión», o.c. 83.
24. «Tesoros de la Iglesia», o.c. 84.
25. *Ibidm.*
26. «Religión», o.c. 83.
27. o.c. 16.
28. «La vida humana», o.c. 106.
29. «A la muerte de un ayoreo», o.c. 104.
30. «El por qué de un nombre», o.c. 91.
31. «El periodismo de clase», o.c. 95.
32. «Los pioneros», o.c. 90.

33. «No queremos mártires», o.c. 107.
34. Ibidm.
35. «Cristiano no es», o.c. 82.
36. «Los fósiles», o.c. 85.
37. «Accidente», o.c. 114.
38. «Muerte», o.c. 103.
39. Luis Espinal. *El grito de un pueblo*, 17.
40. *Testamento espiritual*, testimoni personal de Lucho sobre els seus 19 dies de vaga de fam, La Paz 31 de desembre 1977-18 gener 1978, a Luis Espinal. *El grito de un pueblo*, 117-126. Sobre aquest testament espiritual versa la reflexió de diversos autors, *El testamento político-espiritual de Luis Espinal*, La Paz 1991.
41. «Hijo del Hombre», a Luis Espinal. *El grito de un pueblo*, 115.
42. F. Manresa, *Luis Espinal, huelga de hambre, muerte de justicia*, Sal Terrae 68 (1980), 850-870.